

Sipos Lajos CSc
egyetemi tanár (ELTE)

„Mindig lesz benne felfedezni való!”

A Babits recepcióról

Babits Mihály recepcióját, sokszor műveinek kiadását, irodalmi pozicionálását a költő alkati és szemléleti meghatározottságai, esztétikai, társadalomtörténeti és politikai okok, egymással párhuzamos, néha egymásnak feszülő irodalmi törekvések és kanonizáló ambíciók befolyásolták.

Itt és most egymástól minden szempontból távol eső rész-példát szeretnék felidézni: a társadalomtörténeti és a kanonizációs törekvések egy-egy mozzanatát.

Az 1889-től intenzíven költőnek-írónak készülő, különbözni vágyó, szorongásos, önmagában és alkotásai értékében végig kételkedő Babits a budapesti egyetemen a költészet lehetőségeiről kardinálisan másként gondolkozó Oláh Gábor, György Oszkár, Bresztovszky Ernő, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső mellett, velük egy időben alakította ki a maga irodalom-felfogását. Erőteljesen különbözni akart az elődöktől: Ábrányi Emilől, Endrődi Sándortól, Szabolcska Mihálytól, „nótá”-nak, „útszéli érzélgés”-nek tartotta költészetüket, de legalább ennyire különbözni akart kortársaitól is. 1903-ban már készen van *A Spinoza-szobor előtt* című verse, 1904-ben a *Theosopikus ének*, a *Golgotai csárda*, az *In Horatium*, *A világosság udvara*, a *Himnusz Iriszhez*, 1905-ben az *Aliscum éjhajú lánya* és a *Halál automobilon*. 1905-ben, még inkább 1906-ban Juhász és Kosztolányi folyamatosan kérik, biztatják, ostromolják, tegye közzé verseit. Babits az egyre erőteljesebb késztetések ellenére nem lép a nyilvánosság elé. Nem érzi „késznek” a műveket.

1906-ban Ady Endre *Új versek* című kötetének megjelenése ugyanakkor jó alkalom arra, hogy a Kosztolányinak írandó válaszlevélben szavakba foglalja a maga alakuló költészettanát. Ebben alapértékként szerepel az Adynál hiányzó tömörség, „kapcsolás, keménység, ekonomia”, tartalmasság, a tanulmányok hatása és a komolyság. Nyilvánvalóan az objektív, a személyes és társadalmi éntől eltávolító költészettan végiggondolása- szavakba foglalása közben az éncentrumú vallomásos Ady-líra mint a modern magyar költészet új fejezete nehezen volt értelmezhető számára, még akkor is, ha ezekben a versekben nem a 19. századi magyar költészet értékszemlélete ismétlődött, s a versbeszéd radikálisan új is volt.

Igazában az 1908-as és 1909-es antológiában, *A Holnap* két kötetében lépett a nyilvánosság elé a „nagy versek”-kel.

Az itt közreadott művekkel Babits társadalom- és kultúrtörténeti szempontból különleges helyzetbe került. Az az éles szembenállás, amelyik 1887-ben Róna Béla munkájában, *Az újabb magyar irodalom* című könyvben megfogalmazódott a „sugaras fényel” beragyogott, „homály” és „misztikum” nélküli magyar irodalom és a nyugati „szimbolisták és dekadensek” között, mely Rádl Ödönnel, a nagyváradi Szigligeti Társaság elnökével 1899-ben szavakba foglaltatta: „A magyar költészet csak Ábrányi Emilig volt tiszta és ideális. Az új költők értéktelenek és erkölcstelenek, [s] el fogja seperni őket a nemzet jó ízlése.”, ez a szemlélet *A Holnap* antológiák után új dimenziót kapott. Rákosi Jenő, Herczeg Ferenc, Császár Elemér 1908 vége és 1910 között megjelent kritikáiban, Tordai János az 1910-es Katholikus Szemlében közreadott írásában nem hagyott kétséget a felől, hogy a magyar középosztály (mai fogalmakkal szólva) érzelmi, mentális, politikai-ideológiai, történeti-mitológiai szempontból két részre szakadt. Az egyiket a tradicionális és öröknek tételezett 19. századi magyar értékvilághoz, a nemzeti eszméhez, a régi erkölcsökhöz, a tiszta beszédhez ragaszkodók jelentik. A másikat a két antológiában színre lépők adják. Az első a Petőfi-Arany hagyományra épít. A másik – Balassa, Csokonai, Petőfi, Vajda, Reviczky, valamint Kiss József és A Hét szerzőit tekinti elődeinek, akik „elégtek és meghaltak a holnapért”, s akik „a kultúrszomjas magyarok figyelmét a nyugat felé irányították, külföldön megtapasztalt szempontokból kezdték a hazai viszonyokat szemlélni [...]”. Tordai János ehhez az ellentéthez hozzákapcsolt még egyet: a „magyar” és „zsidó kontraverziót. A magyar-zsidó ellentétben benne van (bele értődik) A Hét, a Budapesti Napló, a Huszadik Század, a Népszava, az állam modernizációját is kívánó szabadkőműves páholyok, valamint az Új Idők típusú lapok és a befolyását féltő katolikus egyház érzelmi és politikai ellentéte is.

A „zsidó” Nyugathoz csatlakozó Babits belekerült abba a társadalomtörténeti ütközőzónába, amelyik a magyar újkonzervativizmus és a társadalmi modernizáció más programjai között alakult ki, s amelyikben minden oldal a maga melletti hűségnyilatkozatot és azonosulást várt el. 1915-ben, Magyar Kultúrában Burján Károly például *Babits Mihály és a papság* című cikkében „nagy ambíciójú katolikus poétá”-nak nevezte a költőt, aki „beállott a Nyugat göndör fürtű, csupasz állú új magyarjai közé házi kereszténynek”. Ugyanő, ugyanebben az újságban, 1917-ben, a *Fortissimo* okán „szabadkőműves-ateizmus” védelmét emlegeti fel vele kapcsolatban „Istenkáromló” verse ürügyén. 1921. szeptember 5-én, a Magyar Kultúrában, Nagy Péter Babitsot – a *Timár Virgil fia* megjelenését követően – „a zsidó-liberális ideológia kiszolgálójá”-nak nevezte, aki „istenhozzádot [mondott] vallásnak, nemzetnek, hazának, európaiságnak, rendnek, kultúrának, intézménynek, múltnak”.

Az 1910-es években, melyeket Schöpflin Aladár az érzelmi antiszemitizmus időszakának nevezett egyik 1917-es tanulmányában, Babits világ kultúra horizontjával, Baudelaire, Poe, Hoffmannstahl, a modern franciák és angolok iránti rajongásával, az új magyar költészet megteremtésének vágyával bekerült a

magyar történelem ősvitájának középpontjába, több Ady-cikk centrális konfliktusába, a magyar bezárkózás, Kelethez tartozás és a Nyugathoz kapcsolódás, modernizálódás dilemmájába is.

Ez a konfliktus az első világháború végén tovább éleződött. Most már nem csak esztétikai kérdésként jelent meg, mint harminc évvel korábban, nem társadalompolitikai orientációt jelentett, mint az 1908 utáni időben. Nem is a zsidó/Európa – magyar /keresztény/hagyomány fogalompárosban manifesztálódott. A világháborúban elszenvedett országvesztést a korszak közhangulata a pacifista körök, a Károlyi Mihály-féle kurzus és a Tanácsköztársaság számlájára írták. S mindent, ami akkor volt – beleértve Babits szerepvállalását, az egyetemi tanárság elfogadását, *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* című írásában kifejezett haza – fogalmat – kapcsolatba hozták a zsidó vallásúak dominanciájával és e dominancia elfogadásával. Az 1919 őszétől megtapasztalható, egyre inkább politikai antiszemitizmus (ahogyan Schöpflin Aladár írta egyik 1920-as évekbeli tanulmányában) erős társadalmi és személyes hangoltságú volt. A szidóságban lehetségesnek gondolt bűnbakképzésben benne volt a személyes és anyagi veszteséget elszenvedők gesztusa. De benne volt ebben (ahogyan Kornfeld Móric írta) a Tanácsköztársaság vezetői között szerepet vállaló, óriási többségben zsidó vallásúak „irritáló túlbuzgósága”, mely nem kímélte a politikai ellenoldalon álló azonos vallásúakat se. Ez az éles ellentét nemcsak a magyar-zsidó szembenállást erősítette, de a zsidóságon belül is megosztóvá vált. Azok, például Kornfeld Móric és felesége, akik a politikai kíméletlenséget elutasították (hitelvi szempontoktól vezéreltetve is) katolizáltak. Azok pedig, akik önkörükben maradtak, éles gyűlölettel szemlélték a történéseket (Hatvany Lajos például *Urak, polgárok, parasztok* című könyvében nem állított kevesebbet, minthogy valamikori barátja, Kornfeld Móric pénzelte a terrorista különítményeket). Hatvany Babits személyét is célba vette. A részben általa alapított, Bécsben megjelenő politikai napilapban, a Jövőben 1922 novemberében hét részből álló, *A magyar értelmiség katasztrófája. Irodalom és társadalom* címmel írt sorozatban, decemberben ugyane címmel, *Magyar író, magyar zsidó* alcímmel kilenc folytatásban támadta Babitsot. Interpretációjában a „magyar értelmiség katasztrófájára a legjobb példa Babits, aki a *Timár Virgil fiában* megírta „a hiú úri gög és faji harc, a szellemi pogromhirdetés kiskatéjájá”-t, mely alkotás „kellemetlen pamflettízű s a mai magyarság napi sajtójának hatása alatt készült”, melyben „a kurzus sarából” kiemelt „rugó” „lendíti előre a cselekményt”.

Ebben a szikrázó közhangulatban Babits ismét elutasította a politikai oldalak közti választást. A Tanácsköztársaság katonai, gazdasági, erkölcsi krízisbe futó története (ahogyan Kun Béla már 1919. július 15-én értékelte az általa vezetett kormányzat tevékenységét), a vakvágányra futott történelemre 1919 júniusában reflektáló *Szálló nap után* és a júliusban megjelent *Szittál-e lassú mérget*, a hónap elején a kommün ellen kezdeményezett értelmiségi fellépésben Babits indukáló szerepvállalása ellehetetlenítette a visszafelé közösségvállalás

legkisebb lehetőségét is. A *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszé ugyanakkor kemény szavakat használt a hatalomra jutott „ostobák”, „nemzetfoglalók” ellen. Babits ezenközben elutasította Lendvai István által a Gondolatban felajánlott „vezér”-séget, 1921-ben Bethlen István és Klebelsberg Kuno „neonacionalizmus” programját értelmezni-népszerűsíteni hivatott, erőteljes kormányzati támogatással beindított Napkelet főszerkesztőségét. Nem vett rész az 1926-ban Bethlen István közvetlen kezdeményezésére létrehívott Magyar Szemle munkájában, a nemzetstratégiainak tételezett szemléleti és gyakorlati problémák értelmezésében. Nem reagált Klebelsberg 1928-as felhívására, egy „nagy magyar irodalmi mozgalom”-ban való közreműködésre, mely – a miniszteri szándék szerint – előkészíthette volna a társadalmat a jövőépítő neonacionalizmus befogadására. 1930-ban finom distinkcióval elhatárolódott Nyugatbeli szerkesztőtársa „nemzet koncentráció” programjától (melyben Móricz levélben próbálta bevonni Klebelsberget, felkérve őt egy beköszöntő cikk írására).

Ugyanígy elhárította a „neokatolikus”-nak nevezett államrezon általános ideologikus formájának a támogatását 1933. május 1-jén a Nyugat *Könyvről könyvre* sorozatában. Megkülönböztette azokat, akiket az egyházhoz „érdekek és viszonyok láncolata fűz, [...] melynek pillanatnyi érdekei és céljai, tudtán és akaratán kívül is korlátozhatják költészetének szabadságát és őszinteségét”. Szembeállította velük „az igazi katolikus költő”-t, aki gyakran kívül állott az Egyházon”, s az egyház vagyonának és hatalmának elvesztését kívánta [...], hogy a katolikus szellem visszanyerhesse igazi szabadságát.” A kanti értelemben „erkölcsi ember” (Kassák magára vonatkoztatott szavával: autonóm ember) állandó mérlegelési és ítéletmondó kényszere jellemezte Babitsot. Az „erkölcsi ember”, az „autonóm ember” nála és róla szólva gyakran felcserélődött a „konzervatív” jelzővel. A költő maga is sokszor használta ezt a fogalmat önminősítésként. Ez nála – írta a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszéjében – „felismerése igaz hajlamának, valóságos rendeltetésének, kincseihez-kapás a veszély idején. Mindig ezeket a kincseket őrizte ...konzervatív őrző. Mindig az volt.”

Az *írástudók árulásában* a konzervatív azt jelenti, nem szabad közvetlenül részt vennie a társadalmi küzdelmekben, nem válogathat, nem lehet „jobb- vagy baloldali »világnézet« megtámasztásá”-ra felhívni vagy felszólítani, mert az „az ellentétes világnézet megtámadásá”-t jelentené. A kanti értelemben vett autonóm ember, aki magából csinál pártot magának, mint Dante, igazában az egyéniség filozófiájára épített. Ez az egyéniség-elv a versekben „sziget”, „hegy”, „örtorony” toposzokban jelenik meg, Babits számára „az ideák birodalmához tartozik, ugyanolyan transzcendentális, Istentől ihletett és egyetemességgel átítatott platonikus érték, mint az örökérvényű költészet”.

Az 1908-ban társadalomtörténeti ütközőzónába került költő konzervativizmusa „nem jelent merev rögzítettséget, hanem megadja a teret az egyén mozgásának a szellem világában”, írta Schöpflin Aladár 1939-ben a

költőről. Semmiféle kapcsolatban nincs az 1908 előtti, még kevésbé az 1920 utáni politikai konzervativizmussal. A Babits személyét és költészetét ebben az ütközőzónában értelmezők csak úgy tudják e körben tartani ma is az emlékét, hogy egy-egy részmondatot kinagyítanak és kimerevítenek, s abból messzemenő következtetéseket vonnak le. Még akár poétikai aspektusból is ebben a körben képzelve el a költőt.

*

Babits költészetének értékelése ellentétes indulatokat váltott ki. Az első pillanattól voltak ellenfelei és hívei. Abban, hogy ki szegődött mellé, ki fordult ellene szerepe volt az esztétikai gondolkodás eltérésének, poétikai megfontolásoknak, az irodalmi öskeresésnek, az etikai hangoltsággal, az irodalmi odafordulás komolyságával, a szöveg beállítódásával megjelenített szerzői szándék elfogadásának vagy elutasításának, meg – természetesen – az esztétikaitól és poétikaitól távolabb álló szempontoknak is. 1908 után Ady és Kosztolányi ellenében próbálták meghatározni jelentőségét. Szabó Dezső indulata, mely az *Elsodort falu* Záhodnik Károlyának kölcsönadott, a ráismerést biztosító jellegzetességektől az *Életeim* kötetéig, tehát a közvetlen halála előtti időpillanatig terjedt, közismert. A Kassák-Babits, a József Attila, Szabó Lőrinc és Babits viszony, a korszak második-harmadik vonalába tartozók és Babits-kapcsolat preconcepciók nélküli értékelése még várat magára. A Baumgarten-díjosztáshoz tapasztott tévképzetek még nem épültek le annak ellenére, hogy az Alapítvány teljes dokumentációja, Téglás János gondozásában, öt kötetben megjelent. Az 1945 utáni időszak politikai Babits-ellenesség története nem meríthető ki Lukács György fővonal elméletének rögzítésével, az új társadalom számára tételezett új esztétikai normarendszer ambicionálásával, Pándi Pál 1959-es Népszabadságbeli cikkének számbavételével, melyben hitet tett amellett, hogy Babits, „a kimagasló polgári író, a szocialista értelmiség művészi és emberi normája.”

Az 1961-ig tartó csönd, mely Csontváryt, Bartókot, Madáchnak, Weörest, Pilinszky Jánost és másokat is kiiktatott a magyar kultúrából, leszámítva a Magyar klasszikusok sorozatában két kötetes válogatást s Pándi Pál említett cikkét, Babitscsal sem volt kíméletes. Halálának huszadik évfordulóján, az emlékház felavatásának ünnepén, Ortutay Gyula, a Hazafias Népfőnt főtitkára a Magyar Nemzetben *Babits Mihály emlékezete*, Pilinszky János az Új Emberben *Holt poéta a hegyen* címmel írt az eseményről. Ortutay nagyvonalúan nem mérlegelte „azokat az ellentmondásokat, azokat a buktatókat [...], amelyekről nem volt ment Babits Mihály élete, költészete sem.” Pilinszky a falakon világító „Babits kéziratok versei”-ről, a bocsánatkérés kötelezettségéről írt. Juhász Ferenc a még mindig akadozva megvalósuló Babits recepciót érzékelve 1975-ben ezt mondta egy interjúban: „Ha én Babits Mihályról szólok, vagy Berzsenyi Dánielről, vagy Kölcsey Ferencről: azt kellene megérteni (és hiszem ezt most

már megértették [...] barátaink és nem barátaink), hogy a más-más módú teremtéstudat országos szellemi lényegünkből nem zárhatjuk ki önmagunkból-egymást.”

1983, még inkább 1987 után úgy látszott fordulat következik Babits Mihály utóéletében.

Az 1983. év, Babits születésének 100. évfordulója kitérőt igényel. Abban az időszakban a nagy írók-művészek centenáriumait, kerek évfordulóit rangsorolták. A legfontosabbnak tekintett alkotók esetében a megünneplésre állami bizottságot hoztak létre, rendszerint az Elnöki Tanács elnöke, Losonczi Pál vezetésével. Ezek a bizottságok országos ünnepeket szerveztek, rendre beosztva, hol és mi történik. Babits – óriási szerencsére – nem tartozott ebbe a körbe. Az ő centenáriumát azzal minősítették, hogy az akkori oktatásügyi miniszterhelyettes, a Vörösmarty-monográfia szerzője, Tóth Dezső lett az évforduló irányítója, aki maga mellé vette titkárnak a Pest megyei múzeumi szervezet egyik későbbi munkatársát azzal a szándékkal, hogy 1983-ban „visszahozzák” a költőt a magyar köztudatba. Vagy az ő intenciójukra, vagy személyes kezdeményezésként a Magvető Kiadó igazgatója felkérte a Babits nagymonográfián dolgozó Rába Györgyöt, tegye félre az I. kötet után a napi munkáját, és 1983-ra készítse el az egész életpályát bemutató kismonográfiát. Ugyanakkor, megérezvén a központi irányító- és direktívarendnek hiányát a folyóiratok és a városok önálló ünnepeket, különszámokat szerveztek. Az ünnep Kaposváron, a Somogy szervezésében indult meg 1982 végén. Ma már anekdotának tűnik: a Déli-Szovjet Hadseregcsoport parancsnokságával jó kapcsolatot ápoló okos helyi vezetők a fogadást velük (akkor gyanakodtunk: az ő számlájukra) rendezték. 1983 elején a folyóiratok szerkesztői elkezdtek szervezni a novemberi emlékszámot. Juhász Ferenc márciusban körlevelet küldött mindenkinek, akitől szöveget várt a lapba. Borsos Miklósnak például az alábbi írást küldte: „Babits! És megint Babits! Igen Babits Mihály! Az Ő ünnepe lesz most. Novemberben lenne 100 éves. Nekem Babits Mihály még a gyerekkorom. Hitében éltem, virágai közt ültem. Móricz Zsigmond regénycímét használva: Tündérgert. A XX. századi világlíra kozmoszának egyik legfénylőbb csillaga. Babits Mihály.

Tiszta fény. Harcos drága szellem. Zengő ének és könyörgés.

Szólnál-e Róla, vallanál-e?

Budapest, 1983. március 30.

Juhász Ferenc”

Illyés Gyulának a következő levelet küldte:

„Budapest, 1983. március 29.

Juhász Ferenc

[...]

És most egy rövid kérdés.

Majd, majd (szeptember 1-ig) írál-e valamit Babits Mihályról?

Nekem példa: ahogy Ő szeretett Téged!

Nekem tanítás: ahogy Te szeretted Őt!

Költői és emberi hatalmasságától: mindig gyorsabb lesz a szívem verése!
Varázslatos, elbűvölő szavaitól szavaink, mint meleg, jó esőtől a föld
gazdagodnak, mint a növényzet gyarapodnak és növekednek!

De hát: Neked mondjam?

Ki tudta ezt jobban, mint Te, Gyula?

[...]

Feri”

Az emlékszámban megjelent vallomások, emlékezések, értelmezések a szellemi atomrobbanás erejével hatottak.

Méginkább ilyen hatása volt az 1982 és 1987 között megjelent tanulmányoknak: Rába György nagy monográfiája első (mindmáig folytatás nélkül maradt) kötetének, Németh G. Béla tanulmánykönyvének, Nemes Nagy Ágnes nagy esszéjének, Ilia Mihály, Bata Imre, Barta János, Keresztury Dezső, Téglás János és sokan mások tanulmányainak, Horváth János 1910-es években írt, s ekkor közzétett Babits elemzésének, a következő évtizedben megjelent Babits-kéziratkatalógusnak és Bibliográfiának, az 1990-es évek közepétől a kritikai kiadás megindulásának, a korszakot, a műveket és a szerzőt más összefüggésekbe helyező Babits-könyvtár és Babits Kiskönyvtár kötetei folyamatos megjelenésének. Az autentikus szövegek és új szempontok birtokában a Babits-recepció új korszaka kezdődhetett volna el. Nőtt az olvasók érdeklődése is. Ezt jelezte, hogy 2001-ben a kolozsvári Korunk kérésére mintegy száz költő, kritikus, irodalomtörténész a tíz legszebb huszadik századi magyar versről szavazva az *Esti kérdést*, a *Jónás könyvét* és a *Mint különös hírmondót* besorolta a legszebbnek tekintett tíz alkotás közé. Babits pedig a leggyakrabban említett költők között a negyedik lett (megelőzve Pilinszkyt, Weörest és Szabó Lőrincet is). Az 1990-es években úgy tűnhetett, hogy Buber, Levinas, Derrida és mások irodalomfogalma felől is új meg új távlatokat nyitnak a Babits-művek.

Ezt érzékelték a posztmodern korszak költői, akik megidéztek, parafrázáltak, átírták, intellektuális vonzaskörükbe vonták a Babits szövegeket. Ezek a művek nem egyszerűen idézeteket, vendégszövegeket vettek át, ami a korszak jellegzetes gesztusa volt, de nem is ellendalok, paródiák, „stíl-parókák”, ahogyan Bíró József nevezte a sűrítő-kicsinyítő szövegimitációkat. Ezekben sorsazonosságként tűnt fel a költő egy jellegzetes szöveghelyet idéző szókapcsolattal, mint Petri György 1999-es *Amíg lehet* című kötetében a *Kis elégiában*. De másra is van példa. Az „elmúlt kultúrák feletti szabad rendelkezés” lehetőségével élve, ahogyan Jauss nevezte a korábbi szövegek betűhív másolatát, Kovács András Ferenc *Babits Mihályhoz (Egy megzavart verselő a XX. században)* című szövegében az eredetileg Arany Jánosnak dedikált Babits-versnek a címét változtatta meg. A 84 szóból 3-at kicserélt („mesterünk - mesterem”, „lantom - hangom”, „panaszkodni - kapaszkodni”), s ezzel egyrészt új jelentést adott a szövegnek, másrészt jelentéssé tette a szerzői

név transzformációját is. A beszélő ezekkel a változtatásokkal az én-elbeszélést szakmai-költői jelenlétté szervezte. Más utat választott Orbán Ottó. Felírta a címet: *Esti kérdés*. Utána leírt egy kérdő mondatot: „A mindenségen tátongó léket betömni rockzenével?” Majd ezt követően három és fél vonalat (jelsort) húzott, egyrészt utat engedve a vizuális jelsor valóságosra cserélésére, másrészt pedig azt sugalmazva, hogy a végső kérdésre kifutó Babits-vers ontológiai távlata már csupán ennyi. Megint másként veszi birtokba a szöveget Bodor Béla. A maga *Esti kérdésében* csak a vers egészét jellemző önmegszólítást érvényesíti, de megszünteti a szöveg felismerhetőségét, azonosíthatóságát. Az első szógesztussal felcseréli a Babits-versben felsejlő, „lágyan takaró fekete, sima bársonytakaró”-ként felidézett napszakot a korszak közismert újságjával, Az Esttel, s a csere révén a „bársonytakaró”-ból „zörgön takaró festék illatú papírtakaró” lesz, a végső kérdés helyén pedig felvillan a 20-21. század egyik borzalma, a hajléktalan-sors. Varró Dániel még jobban eltávolodott az eredeti szövegtől. A *Mozgófénykép* ritmusára rájátszó *Mozi* című versében semmit nem vett át a szövegszinten a kiindulásra alkalmat adó műből. Nyelvi játék és rekonstrukciós villódzás Báthori Csaba 2006-ban megjelent könyve, *A lírikus 123 epilógja* című gyűjtemény. A szerző Babits egyik legkorábbi, cím nélkül született versét tekintette alapnak. A mű, mely az 1909-es kötetzáró gesztussal vált (nem egészen indokoltan) emblematikus alkotássá, sokféle újraírásra adott alapot. Báthori Csaba először elhagyta a magánhangzókat (ennek ezt a címet adta: *A még felismerhető vers*). Aztán a mássalhangzókat (ez lett a *Felismerhetetlen vers*). Harmadik variációként soronként visszafelé írta a művet. Aztán szórendcserékkel és írásjelek variálásával teremtett új alakzatot. *Törvénykönyvvé* is formálta *A lírikus epilógját* paragrafusjelekkel, bekezdésekkel, a,b,c, pontokkal. Megalkotta a *Vers földrengés után* című változatot, a géppel leírt szöveg szókapcsolatait, szavait látszólag össze-vissza hányta, valójában a szavak, szókapcsolatok elhelyezésével felajánlott egy letről felfelé haladó olvasási módot. A kúpra emlékeztető szóhalmaz alján van az „Én”, a tetején a „jaj”. Az ég felé törő szóhalmaz a szöveget ismerőnek asszociálhatja Kassák képarcitektúráját is, de asszociálhatja a 18. századi képversek emlékét is: ekkor volt divat sort sor alá rakva megírni egy üdvözlő verset, aztán mellé tenni egy vizuális megjelenítéssel is sugalmazott külön jelentéstartalmat. A posztmodern költészet birtokba vevő és újra író gesztusára a legösszetettebb példa Kovács András Ferenc *Pro Domo* című alkotása. Ennek lírai alapja az egyes szám első személyben megszólaló, a biográfiaival azonos „én”, aztán Jónás mint alakmás, meg a cethal, később a személytelenített beszélő, aki mint a szövegen kívül létező megidézi Babits néhány rímbravúráját is.

Az 1990-es évek vége ugyanakkor jelezte: a Babits-recepció most is kétarcú. Orbán Ottó 1999-ben megjelent, *Lakik a házunkban egy költő* című kötetében a *Vojtina recepcióesztétikája* című versében (a tőzsde, a teniszjáték, a költészetesztétika és a hétköznapi kommunikáció fogalmaival és gondolatkörein

belül) szavakba foglalta azt a tudományelméleti álláspontot, amelyik kizárólag Kosztolányit tekinti a posztmodern költészet elődjének (a tőzsdén „emelkedett kosztolányi [és] esett babits” indexe), s amelyik szerint az irodalomban kánonváltás történik („a tavalyi toposzok oda kerültek ahová valók / a kukába rothadó salátalevelek közé”)

Marno János 2007-ben a Parnasszus folyóiratnak adott interjújában már Babits irodalmi létjogosultságát is kétségbevonta: „A prózáját egyszer sem sikerült elolvasnom – írta – verseit azonban több ízben végigvizslattam, néhány korai meg a még kevesebb kései sikerdarabokon kívül nem találtam bennük semmit. Unalmasak, áporodottak, erőltetettek. [...] kínosan üresnek érzem.”

Az 1990-es évek legvégén és napjainkban kiteljesedő rekanonizációs hullám az irodalomtudományban is jelentkezett. Vannak műhelyek, ilyen a szegedi egyetem és a Tiszatáj, melyek változatlanul „talpig bizakodás”-sal, ahogy Bertók László írta 1983-ban, őrzik – értelmezik – kutatják - közlik Babitsot. Vannak más törekvések is. A közelmúltban megjelent összefoglalásokban leértékelődött Babits költészete. Az egyikben esztétikai és irodalmi szempontból, a posztmodern korszak irodalom felfogása felől marasztalják el életművét a szövegekben megjelenő etikai üzenetek, hagyománykonceptiója, a poétikai eljárások temporális érvényessége-érvénytelensége miatt. A másik gyűjteményben egyetlen verse, az *Esti kérdés* reprezentálja költészetét. Ennek a versnek a legitimációját itt igazában (a máshol már korábban feltalálható) gondolat adja meg, miszerint a mű valójában Hoffmannsthal *Ballade des äusere lebens* párdarabja, esetleg parafrázisa.

Az *Esti kérdés* megírástörténete és szövege alapján kevésbé bizonyítható gondolatmenethez hasonló máshol és más művekről is felbukkan. Az tény például, hogy az első két verseskötetben, szövegközi párhuzamokban, a későbbiekben bűvópatakként megjelenik a világkultúra részét jelentő sok istenhit. Ez a kulturálisan értelmezhető gesztus, mely Fráter Zoltán tanulmányában nem kevesebb, de nem is több mint az értelmezésbe bevont és részletesen dokumentált gondolat, egy másik írásban már értékvonatkozásokkal telítődik; a politeizmus ebben a szövegben az egyszerre érvényes több felsőségben való hitet jelenti, melyhez képest a későbbiekben tetten érhető monoteistává váló felfogás, etikai vonatkozásokkal kiegészülve, az egész babitsi költészet értékdevalválódásának a jele.

A rekanonizáció elgondolkoztató fejleménye az is, hogy Babits költészete, prózája, esszéi, műfordítás elmélete, *Az európai irodalom története*, a magyar költőkről és írókról készített tanulmányai már nem jelentenek hivatkozási alapot. Az 1964-1966 között, tehát a negyedik-félig megvalósult visszafogadás időszakában, *A magyar irodalom története* hat kötetében (az akkori miniszterhelyettest és a főszerkesztőt, tehát a hivatalos embereket leszámítva, akik a Vörösmarty- és az Arany- fejezetben nem hivatkoztak rá) majd minden esetben utaltak Babits vonatkozó tanulmányára, felismerésére, megjegyzésére. Az utóbbi években megjelent összefoglaló munkában a Nyugat világirodalmi

tájékozódását elemző írásban, a Vörösmartyról, Fülep Lajosról, Komjáthyról szóló részben hivatkoztak csak rá érdemlegesen. A prózájára egyetlen helyen utalnak. A következőképpen: „Ignotus, a Nyugat főszerkesztője, vágyódik a többségi nemzetben való feloldódásra, de elkeseríti az antiszemitizmus. Az 1900-ban megjelent *Hárman a szalónban* (sic!) Babits Mihály *Timár Virgil fiá-*val állítható párhuzamba. Mindkét mű középpontjában a keresztény-zsidó konfliktus áll, és mindkét műben egy zsidó és egy keresztény szereplő küzd a főhősért.”

Szabó Lőrinc „a halálhír órájában” ezt írta Babitsról: „örökké meg fog maradni költészete. Ez a hihetetlenül komplex, magasrendű és ritka költészet. Az élő idegek, az élő értelem, az élő látás együttes költészete. Mindig lesz benne felfedezni való!”

Lehet, hogy Szabó Lőrinc tévedett?

És ekkorát?

-

